

REQUIEM

PETER DERIE

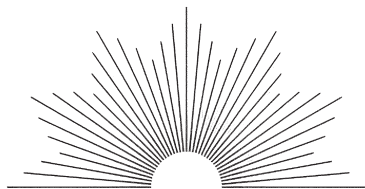
RE
O
U
EM

DE
BEGRAFENIS
VAN EEN
RELIGIE

Nihil obstat

Voor Odilon

Voor John

INHOUD

HIER BEN IK	15
-------------	----

INTROITUS - EXITUS	22
--------------------	----

DE GRENS VAN VERGEVING	27
TOEN HET PRIESTERSCHAP ZIJN ONSCHULD VERLOOR	

<i>Maria en Alessandro – over aanranding en pornografie</i>	29
<i>De oproep tot Liefde vs. dossiers van misbruik</i>	30
<i>Klerikalisme en ‘goedkope genade’: waar gaat het mis?</i>	35
<i>De christelijke vergeving</i>	37
<i>Institutioneel onvermogen</i>	38
<i>Kardinaal Danneels: hoe was dat mogelijk?</i>	42
<i>Wat doe je als het bloedt?</i>	45
<i>Offertorium</i>	49
<i>Schaamte, schande, vertrouwensbreuk</i>	50

WANNEER DE TROON ZAKT	56
CHRISTUS, KONING VAN HET HEELAL	

<i>Barth en Kant: God en de menselijke rede</i>	60
<i>Herinnering en confrontatie</i>	62
<i>Christus als koning en orde</i>	63
<i>Een katholieke drieslag</i>	63
<i>Auschwitz en de onttroonde God</i>	64
<i>Kerk en staat</i>	65
<i>De broederschappen van het H. Hart</i>	66
<i>De mens meer centraal</i>	67

ONTDOPEN	71
ALLERHEILIGEN	

<i>Iedereen is heilig, iedereen gedoopt</i>	74
<i>Ontroeping</i>	77
<i>Onuitwisbaar gedoopt</i>	78

POETIN KOMT	81
HET EINDE VAN DE CHRISTELIJKE VREDE	

<i>Responsorium pro defunctis silentibus</i>	85
<i>Blanco in de Tweede Wereldoorlog</i>	86
<i>Politieke durf in 1956</i>	88
<i>Paus Pius XII</i>	89
<i>Wie brengt de vrede: het communisme of het christendom?</i>	92
<i>Rusland en Oekraïne: christenen zonder vrede</i>	94
<i>We maken ons weer klaar</i>	100

DE SOFTENONBABY	101
HET ONCHRISTELIJKE PROCES TE LUIK	

<i>‘Gij zult niet doden’ Verklaring van het Belgische episcopaat</i>	102
<i>Wat was er toch gebeurd?</i>	103
<i>Negatieve reacties</i>	105
<i>Maar ook andere stemmen</i>	106
<i>Het gaat niet in de koude kleren zitten</i>	108
<i>De homilie</i>	109
<i>En jij, beminde parochiaan?</i>	111

DE JODEN HEBBEN HET NIET GESNAPT – ZEI MEN	112
---	-----

<i>Van Augustinus tot Vaticanum II: anti-judaïsme als theologisch systeem</i>	116
<i>Schuldopbouw</i>	122
<i>Schuldvereffening</i>	128
<i>Islam als bijkomende stem</i>	133
<i>Christelijk zionisme</i>	140
<i>Het dansende deksel van Theodor Herzl</i>	144

DEEP INCARNATION 148

DIEPER DAN VERWACHT, TOT IN WAT WIJ VERLIEZEN

<i>Het is een schandaal</i>	151
<i>Klassieke christelijke benadering</i>	152
<i>Het blijft overweldigend</i>	154
<i>Verschillende accenten in het christendom</i>	156
<i>Maar het blijft moeilijk</i>	157
<i>Niels Gregersen: 'deep incarnation' in de wereld van Darwin</i>	158
<i>Religie kan niet weggijken</i>	160
<i>Kritiek</i>	161
<i>Celia Deane-Drummond en ecologische theologie</i>	162
<i>Van Gregorius van Nyssa tot duurzaamheidsdenken</i>	163
<i>Incarneert Christus in paddenstoelen?</i>	166
<i>Geen PMD-zak gebruiken is zonde</i>	168
<i>Voorbij irrelevant katholicisme</i>	169
<i>Meer hernieuwing van de natuur</i>	
<i>dan een verjaardag van Christus</i>	171

EEN ZALIG NIEUWJAAR 173

'NIEUWE TIJDEN, NIEUWE MENSEN'

<i>Het beeld van 1957 en de vroege sociologie</i>	176
<i>Een Kerk die niet meer telt, telt niet meer mee</i>	178
<i>Hoe meet je katholiek zijn?</i>	179
<i>Nieuwe tijden, nieuwe mensen, nieuw personeel</i>	182
<i>Verbroken traditie</i>	185
<i>Commotie bij de Vlaamse clerus</i>	186
<i>Vlaamse scheur in de katholieke identiteit</i>	187
<i>Verval van de liturgische praktijk</i>	188
<i>De secularisatiethese bijgesteld</i>	190
<i>En nu: een te grote vertrouwensbreuk</i>	195
<i>Nieuwjaarsbrief</i>	197

QUEER GOD, QUEER FAMILY 198

DE FAMILIEMORAAL HERSCHREVEN

<i>Drie houdingen tegen het naoorlogse gezin</i>	201
<i>Om te beginnen: het modelhuwelijk</i>	205
<i>De spiritualiteit van het gezin</i>	207
<i>De desintegratie van het gezin</i>	210

<i>De mooiste dag in het leven</i>	211
<i>Wat eeuwig was, blijkt tijdelijk</i>	213
<i>Meer ademruimte dankzij Amoris laetitia</i>	214
<i>Maar anticonceptie blijft verboden</i>	215
<i>Waarom de pil niet mag</i>	219
<i>Queer incarnation</i>	221
<i>Katholieken, tierend in het genderdebat</i>	223
<i>Wat is het gezin?</i>	226
<i>De theologie van het lichaam</i>	227
<i>Een model dat op zijn grenzen botst</i>	229
<i>Nieuwe mogelijkheden: met een katholiek homohuwelijk?</i>	232
<i>Zoektocht naar een theologische basis voor homoseksualiteit</i>	233
<i>Een homozegening in een Vlaamse kapel</i>	237
<i>Het katholieke gezin: waar is het nog?</i>	242

DE DAG NA VATICANUM II 247

<i>Hoog tijd voor een evaluatie</i>	251
<i>Belgisch bedrog</i>	252
<i>Niet meer de ene, perfecte gemeenschap</i>	254
<i>Sharia en christendom</i>	256
<i>Het eerste christendom: verrassend multiculti</i>	257
<i>Het institutioneel ontstaan</i>	258
<i>Klerikale versterking voor een societas perfecta</i>	259
<i>Klerikalisme als bottleneck</i>	260
<i>Van optimisme naar terugtrekking</i>	262
<i>Joseph Ratzinger: naar restauratie</i>	263
<i>Vrouwen in de curie: van restauratie naar stille revolutie</i>	264
<i>Opdat allen één zijn</i>	266

KAN HET U NIET SCHELEN DAT WE VERGAAN? 268

<i>Twee lezers, twee tijden</i>	272
<i>Lezen als dialoog</i>	272
<i>Lezen als dialoog (bis)</i>	273
<i>De innerlijke storm</i>	275
<i>Stilte als een arena</i>	276
<i>Navigeren door de storm</i>	279
<i>Over het water lopen</i>	282

WANNEER ALLEEN DE REDE BLIJFT 284

<i>Het onkruid van de moderne tijd</i>	288
<i>Het rationele conflictmodel</i>	290
<i>Religie als rationeel gedrag</i>	292
<i>Bruno Latour: de rationele werkelijkheid is hybride</i>	293
<i>De hybride werkelijkheid van onderwijs en religie</i>	298
<i>Leidt meer ratio tot minder geloof?</i>	301
<i>Of omgekeerd: leidt meer ratio tot minder atheïsme?</i>	302
<i>Een goed te snoeien tuin</i>	304

NIEUWE WEGEN, MAAR WAARHEEN? 306

<i>De verrijzenis buiten beeld</i>	309
<i>De kerk in met Kristien Hemmerechts</i>	311
<i>Liturgie, lichaam en brein</i>	314
<i>Als het lichaam bidt</i>	316
<i>Leest, Christophe Vekeman luistert!</i>	318
<i>Radical Orthodoxy</i>	320
<i>Wat is waarheid?</i>	322
<i>Waarheid binnen de muren</i>	324
<i>Naar een christelijke revival?</i>	326
<i>Vitale gemeenschappen</i>	328
<i>Remonte van de volwassenendoop: neemt God het heft in handen?</i>	330
<i>Verschuivingen bij de Belgische bisschoppen</i>	336
<i>Nieuwe christelijk-religieuze bewegingen in de jaren negentig</i>	339
<i>Start-up: de Sint-Michielsbeweging</i>	343
<i>Christelijke sociale actie in volle ontzuiling: Poverello</i>	345
<i>Emmanuel</i>	346
<i>Tibériade – de spiritualiteit van de boomhut</i>	349
<i>Sant'Egidio</i>	354
<i>Breekpunt: De Ark</i>	361
<i>Het verraad van Vanier</i>	364
<i>Hoe is het zover kunnen komen?</i>	371
<i>Micro-infrastructuren van het geloof</i>	373
<i>Het structurele risico van christelijk idealisme</i>	374
<i>Oproep tot waakzaamheid</i>	376
<i>De schaamte voorbij</i>	379

WIE IS MIJN NAASTE? 381

HET EINDE VAN HET SCHOON-CHRISTELIJKE VOLK

<i>Hillbilly Elegy</i>	384
<i>J.D. Vance en de katholieke pausen</i>	385
<i>Katholicisme in de VS</i>	388
<i>Edmund Waldstein</i>	390
<i>Integralisme</i>	394
<i>Academia Christiana: het nieuwe salafisme in een christelijk jasje</i>	396
<i>Even opvolgen</i>	399
<i>De Vlaamse Beweging en het katholicisme</i>	402
<i>Wanneer de bisschop zijn hand overspeelt</i>	407
<i>Rechts-identitair denken en de kaping van het christendom</i>	409
<i>Wie de kudde wil stilzetten, verliest haar</i>	412

DOE DIT TOT MIJNER GEDACHTENIS 415

HERBESTEMMING VAN KERKEN EN KLOOSTERS IN VLAANDEREN

<i>De gedoofde godslamp</i>	418
<i>Slapende kerkgebouwen</i>	422
<i>Herbestemming</i>	423
<i>Nevenbestemming en nevengebruik</i>	430
<i>Hergebruik van katholiek erfgoed door andere religieuze groepen</i>	431
<i>Wie is de eigenaar?</i>	433
<i>Immaterieel erfgoed: de zwijgende predikant</i>	436

PRIESTERZONDAG 438

NIET VOOR VROUWEN

<i>Vermiste mannen</i>	441
<i>Diaken in jouw tijd en de onze</i>	442
<i>Een nieuwe rol voor de Geest</i>	443
<i>Het concilie en de tik van Franciscus: ambtelijk en gemeenschappelijk priesterschap</i>	444
<i>De wijding van een diakenes</i>	447
<i>De diakenes als historisch gegeven</i>	451
<i>De driehoek van het begin tot de diakens van vandaag</i>	460
<i>In de praktijk</i>	461

WIE VOEDT ONS NU? 464

VAN SOCIALE LEER NAAR ARTIFICIËLE INTELLIGENTIE

<i>Van sociale leer naar algoritmen</i>	468
<i>Veranderende sociale horizon:</i>	
<i>van overleven naar ontplooiing</i>	468
<i>De mens als persoon</i>	470
<i>Werk en waardigheid</i>	472
<i>Christendom als vooruitgangdenken</i>	
<i>en de rol van de overheid</i>	473
<i>Ruggengraat van het christelijk syndicalisme</i>	475
<i>De roep om gelijke verdeling na de Eenheidswet in 1961</i>	479
<i>Anticonceptie en de bevolkingsexplosie</i>	481
<i>AI als de digitale sociale leer</i>	483

TRANSFIGURATIE IN HET GROOTSEMINARIE 492

HET MOMENT VÓÓR HET VERDWIJNEN

<i>Naar het seminarie</i>	496
<i>Het archetype van de priester</i>	498
<i>De jongerenpastor</i>	499
<i>De Taizé-mens</i>	502
<i>De sociale-rechtvaardigheidspriester</i>	504
<i>De bekeerling</i>	505
<i>De sacristieduif</i>	510
<i>De Mariadevotionele priester</i>	511
<i>De identitair-katholiek</i>	515
<i>De estheet</i>	517
<i>Jambers op Tabor</i>	518
<i>Julien Potel: wie blijft er over, als iedereen vertrekt?</i>	522
<i>Priester S. of de discretie</i>	523
<i>Rudy Borremans en de schaamteloze openbaarheid</i>	525
<i>Tony Anatrella: aanrakingstherapie</i>	528
<i>De klerikale subcultuur – mannelijke heiligheid in crisis</i>	531
<i>Leidt het celibaat tot toxische mannelijkheid?</i>	538

O.L.V.-HEMELVAART 541

INDECENT THEOLOGY

<i>De theoloog als seksuele performer</i>	546
<i>Lusteloos gepenetreerd</i>	547
<i>Een beeldige moordenares</i>	548
<i>Woordeloos, stil en vredevol</i>	549
<i>Maria op de drempel van hemel en aarde</i>	550
<i>Ze komt ook terug</i>	551
<i>Ik kom het lijden verlichten</i>	552
<i>Slutshaming door de lofwaardige maagd</i>	554
<i>Waar men gaat langs Vlaamse wegen</i>	557

VAN MISSIEZONDAG NAAR EXCULTURATIE 559

<i>Wereldkampioen</i>	562
<i>De Vlaamse pastoor als nieuwe missionaris</i>	567
<i>Missioneren in de digikerk</i>	567

REQUIEM VOOR KATHOLIEK VLAANDEREN 575

<i>Liturgie</i>	577
<i>Homilie en autopsie</i>	586
<i>Absoute</i>	592

BIBLIOGRAFIE 601

HIER BEN IK

Enkele zomers geleden, op een doordeweekse middag, raakte ik met de mountainbike van mijn route af. Een smal pad in het veld leidde mij onverwacht de flanken op naar Kaster, ingedommeld tussen korenhalmen, verloren in het glooiende lichaam van het land.

En zo, nonkel, stond ik er plots, aan het kerkplein. Daar waar jij de mis deed, eind jaren vijftig. Ik was er nog nooit geweest.

Ik zette voet aan de grond. De poort stond half open. Half nieuwsgierig, half uit eerbetoon, stapte ik het duistere portaal binnen.

En ik besloot aarzelend, bijna schuld bewust, om verder te gaan. Zelden nog stap ik een gebedshuis binnen. Niet uit afkeer, maar uit schrik dat, wanneer ik stilval, ik alleen mezelf nog hoor, en dat mijn eigen stem zich om mij sluit als een graf.

Eenmaal binnen trof me de plek.

Ik moest denken aan die lang vergeten schriftjes van jou. Die cahiers vol preken van nonkel paster, waar waren ze gebleven?

Ik ging verder in de koelte van het schip, keek naar het kruis op het hoofdaltaar en bleef rechtstaan. Ik was alleen. Op voet van gelijkheid zei ik: 'Hier ben ik.'

Ik bleef voor mij uit kijken, zelfzeker, de handen neer, en wachtte op de zin waarop ik kon antwoorden: 'Nu content?'

In dat stille niets trof het mij meteen: de woorden in die schriftjes waren geen losstaande gedachten. Ze waren hiervoor bedoeld. Ze hoorden bij deze plek, deze akoestiek. Ze waren uitgesproken voor mensen die er niet meer zijn, wier adem nog antwoordde op de Latijnse psalmen, wier kinderen en kleinkinderen misschien nog werden gedoopt en vaag de christelijke waarden dragen.

En zij ook. Zij zullen sterven.

– *Ge weet dat nu nog maar?*

Nee, ik weet het al lang.

Maar op jouw plek werd het voor mij duidelijk, en toen liet het mij niet meer los. De *Canon van Vlaanderen* biedt een indrukwekkend overzicht van zestig vensters op onze geschiedenis, maar laat één aspect opvallend onderbelicht: de diepe en langdurige impact van het katholicisme als maatschappelijk weefsel in Vlaanderen. Het omhulde nochtans het dagelijkse leven als een vanzelfsprekende maatschappelijke envelop. Geboorte, huwelijk, dood – geen fase van het bestaan ontsnapte aan die ordenende laag.

Een omhulsel dat gedragen werd als een vertrouwde jas. En afgeworpen. Door talloze burgers, bewegingen en groepen die zich losmaakten van de invloed van de Kerk. Die strijd is evenzeer een hoofdstuk van onze geschiedenis.

Ik zie die jas nu liggen, nonkel, in het Vlaamse landschap waar ik door fiets: niet langer functioneel, maar ook niet helemaal verdwenen. Priemende kerktorens, oude pelgrimsroutes, namen van straten en cafés, de jaarlijkse kermis. Herkenbaar in een vrije dag zonder te weten waarom, in verweerde gevelbeelden, de kerkklokken om het uur.

Patrimonium. En erfgoed.

Maar achter dat tastbare schuilt het immaterieel erfgoed. De woorden die er werden uitgesproken, de handelingen die gelovigen moesten doen, de gedachten en miserie en gewoontes die de generaties voor ons koesterden en waarvoor deze stenen monumenten werden ontworpen.

Maar ik hoor niks in jouw kerk. Hun stemmen. Waar zijn die naartoe?

– *Zoekt ze in papier.*

In jouw schriftjes? Ze zitten al meer dan dertig jaar weg in een doos, met jouw stem; een getuige van dat weefsel, van het rijke roomse leven.

En het is weg, nonkel. In Afrika groeit het katholicisme spectaculair, maar hier, in Vlaanderen, ligt het achter ons. Wat rest, is erfgoed, zoals de duivenwedstrijd of de vinkenzetting. Iets

waarvan we weten dat het ooit belangrijk was voor de lokale gemeenschap, maar dat nu maar zelden nog onze aandacht vraagt.

En ja ik weet het, er zijn van die momenten. De tv-mis bijvoorbeeld, waar je altijd naar keek (liefst die van Rome). Maar wie nog lijfelijk aanwezig is bij de eucharistieviering telt gemiddeld meer dan zeventig jaren.

Je zucht, nonkel, en het klopt – die cijfers zeggen op zich niets over de diepte van een persoonlijk geloof. Maar ze tonen wel hoe het katholieke gedachtegoed steeds verder uit de mentale ruimte van de actieve bevolking schuift. Wie vandaag katholiek is en ouder wordt, krijgt een uitvaart zonder priester, een kring rond de kist waar steeds minder mensen staan die nog in een katholieke gemeenschap zijn grootgebracht, met rituelen en symbolen die voor velen raadselachtig en vreemd zijn geworden.

Ik wil maar zeggen, nonkel: al sinds de jaren vijftig waar-schuwde men over ‘de crisis in de Kerk’. Maar een crisis is tijdelijk, en dit is blijvend onherroepelijk. Actieve kernkatholieken zijn onzichtbaar geworden. Ze hebben niets te zeggen in het maatschappelijke koor. Ze zijn verloren katholieken, en daarna gaan de kerkregisters dicht.

Ik heb ook nog wat andere boeken van jou, meestal theologie en kerkgeschiedenis. Er zijn er met een gele kaft, de tekst gedrukt op dik papier dat ik hier en daar nog met een mes moet opensnijden. Ik lees er dat de christianisatie in onze gebieden groeide tijdens de Merovingische tijd. Maar onze generaties delen de omgekeerde historische ervaring: het definitief wegtrekken van het katholicisme uit Vlaanderen. De Franse sociologe Hervieu-Léger noemt het onverbiddelijk: de exculturatie.¹

Zo raken herinneringen, sociale interacties, talenten en presaties, stil en begraven in een archief. Daarin tonen foto's en teksten van het parochieleven ons kerken als centra van de gemeenschap. Die volksgemeenschap die je toen hielp te behouden, behoort nu tot een andere tijd, een omvangrijke periode die tegenwoordig

¹ Hervieu-Léger, 2022, p. 67.

maar weinig begrip meer oogst. Je zou zeggen dat er nu alleen maar miserie van overblijft, door het misbruik van kwetsbaren waarover kerkelijke instellingen zich hadden ontfemd.

Maar je weet dat er meer te vertellen is. Ziekenhuizen, scholen, armenzorg, eeuwenlang sociaal werk, en kunst en muziek. De coördinatie lag in handen van priesters, paters en zusters, die deel uitmaken van onze Vlaamse cultuurgeschiedenis.

De laatsten zijn nu aan het verdwijnen. En ik heb er zelf ook ooit toe willen behoren, lang geleden.

Mijn collega's en vrienden weten het niet. Ik had het goed verborgen. Ik was het bijna zelf vergeten. Maar hier en nu, alleen, op een plek waar ik niet meer vooruit kan stappen, is er geen ontsnappen meer aan en moet ik bekennen:

IK BEN EEN EX.

(En hoeft je nu niet te horen.)

Zo sta ik dan in jouw kerk in Kaster. Rustig ademend, maar betrapt. En ik weet het zeer goed: dit bezoek is voor mij geen archeologie van een stenen gebouw. Het is een autopsie van een orgaan dat ooit zelf in mij werkte.

Toen ik dat doorhad, raakten jouw schriftjes beziel. Ik werd gefascineerd, en eerlijk gezegd ook gecharmeerd, door die boekjes die ik nooit goed had bekeken. Je hebt ze allemaal rechtsboven op de kaft genummerd, nonkel, en hier en daar staat ook jouw naam: Karel Derie. In 1993 kreeg ik ze in handen, toen je gestorven was en je zou hebben gezegd, meer voor de grap:

– *Misschien kan hij er ooit iets mee doen.*

We kenden elkaar, een beetje. Je was de broer van mijn grootvader en priester op rust toen ik klein was. We woonden op een kilometer van jou. Ik noemde je 'nonkel paster' en had net als de andere dorpsmensen een onmetelijk respect voor jou. Je kon met iedereen goed opschieten omdat je nooit over religie sprak. We onthouden van jou: grondige voetbalanalyses en kennis van tuinieren.

Maar de mensen vertelden mij dat iedereen luisterde wanneer je in de kerk preekte. Ik heb het alleen van horen zeggen.

Vanaf je pensioen bleef je wel nog 'de mis doen', maar iemand anders moest halverwege binnenkomen om het sermoen te houden. 'Nonkel paster wil niet meer preken,' zei mijn familie. Ik vond dat intrigerend, als kind, want door te zwijgen, kan je zoveel zeggen.

– *Ge hebt dat van mij.*

Wanneer ik jouw boekjes doorblader, lees ik al jouw preken. In volzinnen, handgeschreven. Van 1937 tot 1977. Sinds mijn fietstocht in Kaster ben ik erin gedoken en merkte ik hoe stukken opnieuw gingen spreken, omdat ze zich lieten verbinden met onderwerpen van nu.

Het zijn tijdsdocumenten, nonkel, en ik ga ermee verder. Hier vertel ik jou over een wereld die haaks staat op wat jij wilde: over ontzoping, bio-ethiek, vrouwen in de eredienst, seksuele identiteiten, de andere omgang met de Bijbel, milieubewustzijn, interreligieuze dialoog, globalisering en migratie. En over de zwarte bladzijden die nu in het daglicht staan.

Alles wat je niet wilde. Maar luister eens. In september 1956 werd je benoemd als pastoor. Je was 44 jaar en toen nog leraar wiskunde. Tot december 1963 was je de dorpsheer van Kaster, een zeer kleine, landelijke gemeente in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen. Je vond het je mooiste tijd. Het is er ook prachtig! Je kijkt uit op de Kluisberg en onder je voeten glijden de blinkende velden naar de statige Schelde. Twee heuvels verder woonde Stijn Streuvels. Er woonden zeshonderd inwoners te lande.

Dit was het klassieke, katholieke Vlaanderen van vóór de storm, maar dat toch al de kriebels van de jaren zestig ervaarde. De gezagsvolle Kerk wilde vanuit de kansel de kudde in het gareel houden, maar je maakte in die tijd ook het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) mee, de grote kerkvergadering die naar een meer samenhorend en wereldbetrokken model zocht.

Ik ken een andere wereld. Vasten is ramadan. Gemeenschap vind je in de fitnessclub. Op zondag was je de auto, je gaat niet naar de hoogmis. Maar zelfs in jouw preken van toen lees ik

hoe de overdracht van religieuze tradities een worsteling was. Godsdiensthistorisch lijkt de Vlaamse katholieke identiteit toch flexibel te zijn. Recente Vlaamse TikTok-christenen veranderen niets aan de fundamentele diagnose. Het katholieke Vlaanderen is in vrije val, reeds generatieslang, en de bodem komt in zicht: dit is het einde van een volkskerkmodel.

Nonkel, ik schrijf dit niet om het verleden weer op te poetsen en ook niet om er een schandaal van te maken. Ik wil gewoon begrijpen wat het betekende, toen én nu. Want mijn generatie en de generaties na mij kennen het massakatholicisme alleen als verhaal of als foto. En de ontchristelijking die daarop volgde, beleven mijn neefje en nichtje niet als een strijd. Ze leven in een wereld die al losstaat van die structuren.

Nu leven we in een tijd waarin religie weer een plaats kan krijgen, maar op een andere manier. Het is niet langer vreemd om rituelen te hebben, om heilige teksten te reciteren, om acties te ondernemen en je te kleden naar je overtuiging, of om een persoonlijke aanwezigheid te voelen.

We zijn voorbij de jaren tachtig en negentig, toen religieuze taal belachelijk werd gemaakt en niets meer van belang leek, omdat alle taal, zeker religieuze taal, moest worden ontrafeld en ontmaskerd, tot er niets meer van overbleef. De afgelopen decennia groeide de behoefte om ons weer te verbinden met gedeelde betekenissen: politieke idealen, zorg voor de aarde, de zoektocht naar gemeenschap. En in die nieuwe identitaire ruimte kunnen woorden weer hun volle gewicht dragen.

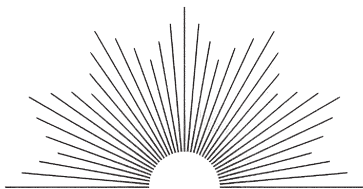
Woorden leven pas echt wanneer ze gehoord of gelezen worden. Ze moeten de lucht in of op een blad landen. Dan schieten ze pas op in ons menselijk hoofd. Gedachten groeien niet in afzondering; ze schieten wortel in de tijd en cultuur waarin we leven.

Dit is de vraag die mij bezighoudt: hoe raken thema's van vandaag vervlochten met oude teksten, die ooit bedoeld waren voor christelijke landmensen uit de late jaren vijftig? Welke nieuwe betekenissen kunnen uit die oude bedding ontstaan?

Daarom heb ik de opbouw van dit werk verbonden met het ritme van het kerkelijk jaar. Niet als nostalgisch schema, maar als draagstructuur, zodat de preken kunnen blijven ademen.

Laten we zo de balans opmaken van het katholieke erfgoed uit de twintigste eeuw.

En jij, B.P., *Beminde Parochiaan* (ja, jij, want zo sprak mijn nonkel altijd zijn kerk toe), ongeacht wat jij al dan niet gelooft, je zal de gedachten herkennen, omdat ze opnieuw tot jou spreken.

INTROITUS — EXITUS

Orationes ad gradus altaris

PRIESTER:

In de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.
Amen.

Ik zal opgaan naar het altaar van God.

MISDIENAARS:

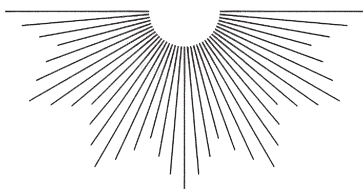
Naar God, die de blijdschap is van mijn jeugd.

PRIESTER:

Onze hulp is in de Naam des Heren.

MISDIENAARS:

Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Dankwoord aan de bevolking

B.P.

Zoals ik in het parochieblad heb laten verschijnen, zal mijn eerste woord op deze predikstoel een kort woord van dank zijn aan de ganse bevolking van Kaster. Het is waarlijk met verbazing en verwondering dat ik eerst het programma van de feestelijkheden las en op zondag laatst de verwezenlijking ervan mocht zien. En ik ben de tolk van al de vreemde mensen, die hier zondag in groten getale aanwezig waren, als ik U zeg dat het zeker een buitengewone prestatie is geweest van uwentwege, zo een verwelkoming en hulde op touw te zetten. Zeker, de leden van het feestcomité hebben zich ervan geen moeite getroost; maar ook zij zouden onmachtig geweest zijn moest niet gans de bevolking eensgezind en solidair haar medewerking verleend hebben. Ik wens er u geluk om en hoop dat die eendracht en vredelievendheid een kenmerk zal blijven van Kaster.

Ik weet het, die hulde van Zondag ging niet naar mijn persoon, want voor bijna alle inwoners was ik nog zo onbekend als de verste vreemdeling. Als een nieuwe pastoor wordt ingehaald dan wil de bevolking tonen dat ze wellevd is aan haar priesters, en dat ze waarderen van welk groot belang het is in haar midden een priester te hebben, die door de Bisschop wordt aangesteld om te zorgen voor het heil en het welzijn van de zielen. Ons Vlaamse volk heeft dit altijd gedaan en goddank, niettegenstaande de ongodsdienstigheid en het materialisme van deze eeuw, blijft ons volk trouw in de eenheid aan zijn Kerk en zijn priesters.

Als men in de huiskring vader of moeder heeft gevierd, verwachten de kinderen gewoonlijk ook dat vader of moeder hen iets belooft. Ik denk dat gij ook verwacht dat Uw gevierde Pastoor iets zou beloven? Hemel, hetgeen ik u kan beloven is eenvoudig hetgeen Mijnheer de Deken hier in deze preekstoel zondag gezegd heeft wat men van mij verwacht,

namelijk dat de nieuwe herder zou zijn: de verkondiger van Gods woord en de uitdeler van Gods genadegaven.

1. De verkondiger van Gods woord: Het is inderdaad zijn onyervreemdbaar recht en tegelijk een niet te ontkomen plicht door Christus zelf hem opgelegd: gaat en onderwijst... en leert hun onderhouden al wat ik U bevolen heb. Dat is de grote taak van de priester en daarom ook zal ik trachten te doen wat er hier op deze preekstoel te lezen staat: Zeg onverstoord Gods waarheidswoord.

2. De priester moet ook de uitdeler zijn van Gods genadegaven, en dit als de bedienaar van de sacramenten. Schier bij iedere beslissende stap van het leven vindt de mens de priester aan zijn zijde om hem de genade mede te delen, die het bovennatuurlijk leven van de ziel is. Zo, vanaf het doopsel bij de geboorte tot aan het graf met de laatste H. Sacramenten, moet de priester de gelovigen vergezellen in hun levensopgang. En op deze manier zal ik hier ook in Uw midden ten dienste staan.

B.P. ziedaar in korte woorden de taak van Uw nieuwe pastoor, waarover nu niet langer moet uitgeweid worden. Maar ik ben ervan overtuigd dat dit reeds U genoeg aantoonst welke verantwoordelijkheid de priester draagt tegenover God. En daarom is het wel eens nodig de rollen om te keren. De pastoor heeft als plicht dagelijks te bidden voor zijn parochianen. Maar ik geloof ook dat de parochianen de plicht hebben nu en dan een weesgegroet te bidden voor hun pastoor, opdat hij ten volle moge verwezenlijken wat van hem gevraagd wordt: de mensen dichter brengen bij God! De mensen de weg tonen naar de hemel!

Nonkel, je was al enkele jaren overleden, toen een oudere priester tegen mij zei: 'Als ik er nu voor stond, begon ik er ook niet meer aan.'

Hij had het zomaar gezegd, zonder waarschuwing, terwijl de lift naar beneden zakte, alsof zijn woorden het mechanisme zelf vertraagden. Zijn stem bleef hangen in de krappe ruimte tussen ons, als een vale geur die niet weg wilde. Toen hij sprak, voelde ik zijn blik, scherp en onverbiddelijk, op mij rusten. Het was niet alleen dat. Zijn ogen dwaalden, vluchtig maar onmiskenbaar, naar beneden. Naar mijn beneden, alsof hij in een fractie van een seconde had besloten dat dit alles ook daar iets mee te maken had.

Instinctief trok ik me iets terug. Mijn adem stokte, mijn rug tegen de koude metalen wand van de lift. Het schoot door mijn hoofd: 'Jij toch niet?' Maar hij, de zeventiger, had zich al hersteld, rechtop, zijn gezicht teruggetrokken in een strenge, ondoorgrondelijke plooi. Hij zei niets meer, maar het onuitgesprokene drukte harder dan welk woord ook. Ik was er nog niet klaar voor.

En voelde me betrappt. Niet door hem, niet echt, maar door mezelf, door mijn eigen gedachten die zonder pardon langs duistere paden schoten. Hij was geen predator. Hij was gewoon... een man. Een gedrongen, kloek gebouwde dorpspastoor die vijftig jaar lang zijn roeping had gevolgd, wie weet tegen welke prijs. De priester die met eigen handen parochiecentra had gebouwd, steeds weer collectes organiseerde alsof zijn leven ervan afhing, duizenden keren over bruiden en doden had gesproken in afgeladen volle kerken – nu leeggelopen levensvaten, als lekkende zandlopers.

De man voor mij was geroepen: ga en onderwijs, deel de sacramenten uit. Hij had gediend. En nu stond hij hier, tegenover mij, een twintiger die hem net had verteld dat ik de priesteropleiding niet zou voortzetten. En hij, die in Christus' naam alles had gegeven, bekende net nu dat hij die naam niet nog eens zou kiezen.

Hij keek weer op, zijn blik vastgepind op mijn gezicht, maar zachter nu. 'Zeg het mij,' zei hij, zijn stem laag, maar nog duidelijk hoorbaar. 'Wat hebben we verkeerd gedaan?'

Wat had hij verkeerd gedaan? Wat had ik verkeerd gedaan?

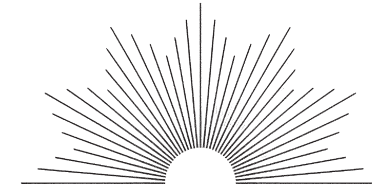
Ik wist het niet. Alles, misschien. Niets. Ik hoefde het toch niet meer te weten? De lift bleef zakken, een gevangenis van traagheid, en ik wist dat hij het antwoord niet echt van mij verwachtte.

Hij was net priester op rust, in een klooster teruggetrokken. Ik bezocht hem in 1999, toen de millenniumwende voor de deur stond en het duidelijk werd dat de secularisatie veel sneller en dieper zou ingrijpen dan ooit door sociologen was voorspeld. Het was niet slechts een kwestie van tijd, of herinterpretatie, of van geloof in de kracht van het verhaal en de rijkdom van de traditie. Het zou niet worden opgelost door een nieuwe Bijbelvertaling en liturgische hervormingen, of door een drummer in de kerk. Het verhaal naderde zijn einde en zou eenvoudigweg stoppen, zonder Christus' verrijzenis.

Wat had de Kerk verkeerd gedaan?

We waren beneden voordat ik iets had kunnen zeggen. Volledig teruggevloeid in zichzelf, opende hij de kloosterdeur, knikte me toe, en ik stapte de wereld in. Hij verdween, de deur achter zich dicht, terug in een wereld die steeds dieper verkrui- melde. De godsuitdeler had toen geen idee wat zijn Kerk nog te wachten stond.

De lucht rook naar september en ik zag een hemel die niets heiligs meer had. 'Weesgegroet,' had ik moeten zeggen, maar er luisterde niemand.

DE GRENS VAN VERGEVING

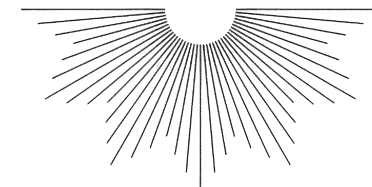
TOEN HET PRIESTERSCHAP ZIJN
ONSchULD VERLOOR

In die tijd kwamen de Farizeeën bij Jezus en een van hen, een wetgeleerde, trachtte hem op de proef te stellen door te vragen: 'Meester, wat is het grootste gebod in de wet?'

Jezus antwoordde hem: 'Gij zult de Heer, uw God, beminnen uit geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw verstand. Dat is het grootste en eerste gebod. En het tweede is daaraan gelijk: Gij zult uw naaste beminnen zoals uzelf.'

Op deze twee geboden berust de gehele Wet en de profeten.

(Bijbel, Matteüs 22:34-40)

16 september 1956 (17e zondag na Sinksen)

B.P.

Het evangelie van deze zondag bestaat uit twee geheel onderscheiden delen die uitgaan van het antwoord van Jezus op een vraag van de farizeeën: wat is het grootste gebod van de wet? En van een vraag van Jezus zelf aan de farizeeën: de Christus, wiens zoon is hij?

We zullen ons niet ophouden met de vraag van de farizeeën en het antwoord van Jezus, waar hij zegt dat het grootste gebod was en blijft: gij zult de Heer uw God beminnen met heel uw hart, met heel uw ziel, met heel uw verstand. Alleen maar wil ik u een voorbeeld geven van iemand die God beminde bovenal.

De 25e juni van het jaar 1950 werd een Italiaans meisje, Maria Goretti, in het bijzijn van haar oude moeder en haar twee broers heilig verklaard. Het was uiterlijk een meisje zoals de andere Italiaanse meisjes van haar ouderdom, totdat het plots duidelijk werd dat ze God beminde bovenal. Toen de 18-jarige jongen Alessandro haar schandige voorstellen deed, vluchtte ze naar haar kamertje om te bidden. En toen Alessandro met een dolk voor haar stond en Maria te kiezen had tussen de dood en haar eer, verweerde ze zich zoveel ze maar kon tegen haar aanrander. En toen ze op de grond lag en de dolk haar onschuldig lichaam doorkerfde, was ze nog alleen bekommerd om het behoud van haar zuiverheid. Maria Goretti was een meisje van slechts 12 jaar, maar ze verkoos te sterven, liever dan Gods geboden te overtreden. Ze beminde God bovenal en daarom was ze een heilige.

B.P., ziedaar hoe gij het grootste gebod kunt onderhouden. Ge zult God beminnen bovenal, zoals het arme Italiaanse boerenmeisje, als gij ook liever zoudt sterven dan God door een doodzonde te vergrammen.

(...)

Dag nonkel

Een requiem is een mis voor de doden, maar vóór alles een plaats waar levenden hun verlegenheid met de dood verwoorden. Toch eindigt zo'n dodenmis niet bij stilte: zij wijst vooruit naar het grootste gebod, de liefde tot God, die jij in Maria Goretti hebt belichaamd.

Laten we verder gaan met haar spiegelbeeld, de christelijke vergeving, die oplicht in het onrustige gelaat van Alessandro Serenelli. Maria en Alessandro zullen ons doen herinneren aan al die stille doden: vrouwen en mannen, jongens en meisjes, wier grenzen door gewijde handen werden doorbroken.

MARIA EN ALESSANDRO – OVER AANRANDING EN PORNOGRAFIE

In de gevangenis kreeg Alessandro namelijk een visioen van zijn vermoorde slachtoffer. Ze reikte hem lelies aan die onmiddellijk opbrandden in zijn hand. De droom maakte een diepe indruk en zette bij Alessandro een bekeringsproces in gang. En het ging rond... Zelfs de bisschop bezocht hem in de cel.¹

Na zeventwintig jaar gevangenisstraf kreeg Alessandro Serenelli zijn vrijheid terug. Op kerstavond 1934 ging hij naar de moeder van Maria Goretti en smeekte haar om vergiffenis voor de lustmoord die hij als jongeman had gepleegd. Ik kan me voorstellen hoe hij naar dat moment had toegeleefd, maar tot zijn verbazing vertelde Maria's moeder hem dat haar dochter hem al op haar sterfbed had vergeven.

¹ Alessandro had Maria 14 messteken gegeven. Hij was veroordeeld tot 30 jaar cel en zat 27 jaar effectief in de gevangenis. Hij kreeg 2 jaar vermindering wegens goed gedrag en genoot ook van 1 jaar pardon na de Eerste Wereldoorlog. Volgens de populaire pers was Alessandro aanwezig op de heiligverklaring.

Ik kende het verhaal van Alessandro en Maria helemaal niet, maar het moet in de katholieke actualiteit best wat opschudding hebben veroorzaakt. Zes jaar voor jouw preek werd Maria Goretti heilig verklaard door paus Pius XII. Alessandro had erbij willen zijn, en ook op de zaligverklaring in 1947, maar zijn begeleider stierf en dat werd als een teken gezien. Hij beluisterde dan maar de gebeurtenis op de radio in het klooster van de kapucijnen, want intussen was hij er toegetreden als lekenbroeder en werkte daar als tuinman en receptionist.

Maria Goretti (1890-1902) is de patroonheilige van de slachtoffers van aanranding. Alessandro Serenelli (1882-1970) wordt nu aanbevolen als voorspreker voor wie worstelt met een pornoverslaving. Misschien wordt hij later een digitale heilige. Iemand met een TikTok- of Instagram-account, die de strikken van onze internetpornografie begrijpt. Ik zie het al voor me: een verslaving is tijdelijk, Gods liefde is eeuwig.

DE OPROEP TOT LIEFDE VS. DOSSIERS VAN MISBRUIK

Beste nonkel, ge zult God beminnen bovenal. Een priester benadrukt de overtuiging dat Gods liefde onveranderlijk en tijdloos is. Maar nu lijken de priesters wel opgejaagd wild. Ze worden nagewezen voor talrijke dossiers met minderjarigen die in jouw tijd niet werden aangepakt, wegens hardnekkig zwijgen in de families en in de Kerk. Alleen al in Frankrijk spreekt men over 220.000 minderjarigen in de periode 1950-2020.

De cijfers wenen.

De bevolking bedankt intussen feestelijk voor deze eeuwige liefde die blind bleek voor misbruik, niet luisterde naar de slachtoffers, geen hulp bood aan de families, geen beleid verleende aan verdeelde en gekwetste parochies – hoewel dat toch het verwachte

christelijke gedrag zou moeten zijn van mensen die God boven alles beminnen.¹

Toen jij deze preek hield, dacht in jouw bisdom een negentienjarige aan zijn priesteropleiding. Veel later, toen hij zelf bisschop was, vond hij het goed dat ik Arabisch wilde studeren – een keuze die mijn hele professionele leven zou kleuren. Ik ben hem daar dankbaar voor. Hij verdedigde me toen zijn kanunniken mij uitlachten en het uitschaterden: ‘Arabisch, waar is dat goed voor?’ Maar de bisschop had macht. Ik werd arabist.

Op een nacht in 2010 echter sloeg hij halsoverkop op de vlucht. Hij verborg zich radeloos in een kluis achter in de tuin van een abdij in een uithoek van de provincie. Bekend werd dat zijn gewijde handen gedurende dertien jaar de schaamdelen van zijn neef hadden beroerd, en meer, en reeds vanaf diens vijfde levensjaar. Nonkel bisschop had macht en wist dat, toen hij zijn neef, eenmaal volwassen, toeriep: ‘Wie zal er u geloven?’²

In de jaren nadien werd het duidelijk dat de bisschop maar een van de velen is en dat zijn neef niet alleen stond, maar in de commotie ging men voorbij aan het belang van de functie. In de Rooms-Katholieke Kerk treedt een bisschop namelijk op als een opvolger van de apostelen. Het woord ‘bisschop’ is afgeleid van het Griekse *episkopos*, dat ‘opzichter’ betekent. In zijn zendingsgebied, het bisdom, heeft hij alle machten – de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke – en draagt hij de verantwoordelijkheid voor alle medewerkers aan wie hij opdrachten geeft.

1 De onafhankelijke commissie (CIASE) die in 2021 onderzoek deed naar seksueel misbruik in de Franse Kerk schat het aantal slachtoffers (zowel door priesters als door religieuzen en kerkelijk personeel) rond de 216.000 à 330.000. Bron: Sauvé (Ed.), 2021, p. 222.

2 Over de toxiciteit van die relatie, zie Vangheluwe, 2023 (citaat op p. 184). Roger Vangheluwe dwong zijn neef voor het kruisbeeld om er nooit met iemand over te spreken. De bisschop stierf in 2026 op 89-jarige leeftijd.

Daarnaast is hij priester en vertegenwoordigt hij op bijzondere ogenblikken Christus voor de gelovigen.¹

De bisschop is niet louter een manager met een mijter. Hij creëert ook priesters. Hij is de man die wijdt, door handoplegging op het hoofd van de wijdeling, gevolgd door het wijdingsgebed, en maakt zo van het lichaam een ambt. De klassieke theologie zegt: de bisschop bekleedt de volheid van het priesterschap, en deelt daaruit aan wie hij wijdt.

Ik heb je daarover nog twee nieuwigheden te vertellen, nonkel. Misschien heb je ze al gehoord in de hemel, maar de connectie tussen hemel en aarde doet het niet zo goed op dit moment, en al helemaal niet op die mooie wijdingsnamiddag ergens in een parochiekerk op het West-Vlaamse platteland...

Bisschop Vangheluwe gaf er de vredeswens aan de pasgewijde priester met een echte kus, en sprak daarbij deze erg merkwaardige woorden: 'V., je moet weten dat ik je doodgraag zie.' Dubbel merkwaardig, omdat de bisschop daarna niet naar de receptie kon komen. 'Er was iets gebeurd in de familie,' werd gezegd.

Wat later bleek: iemand was verongelukt. De omstandigheden zijn nooit duidelijk geworden. De week ervoor had die persoon nog gezegd: 'Je kunt tegen de Kerk niets beginnen, het wordt uw dood.' In de nasleep werd er hier ook gefluisterd over misbruik door de bisschop.²

Maar een detail hier blijft haken: de nieuwgewijde priester en de afgestorvene droegen dezelfde voornaam. 'V., je moet weten dat ik je doodgraag zie.'

1 De katholieke priester neemt in de sacramentele orde een eigen plaats in. In de eucharistie, de verzoening, de ziekenzalving en – samen met de echtgenoten – bij het huwelijk handelt hij niet in eigen naam maar *in persona Christi capitis*: in de kracht en in de persoon van Christus zelf, ten dienste van de Kerk. Catechismus van de Katholieke Kerk, 1997, nrs. 1548-1553.

2 Uit respect voor de familie gaan we hier niet verder op in.

Vele jaren later hoort de priester nog altijd dat ene zinnetje als hij aan die feestelijke dag terugdenkt. Een geluid, nonkel, dat lijkt op een scheur, als een doek dat scheurt.

En bidden wij samen met hen, nonkel, met de bisschop en de priester:

Het heilige gebeurt. Ik heb geraakt
grenzen van God en mens en dier.
Voorhangsel scheurt. Het heilige is hier.
Het heilige der heiligen ontwaakt.
Ik word geheel met u gelijk gemaakt.
Leven en dood staan niet meer op een kier.
De wanden draaien open van de vier
hemelgewesten. Gij zijt losgehaakt.
V. Ik zie je doodgraag.¹

In de tempel van Jeruzalem hing het voorhangsel: een zware doek die het Heilige der Heiligen afsloot, omdat de mens dat heilige niet zomaar kon aanraken zonder te verbranden. De evangelies vertellen dat op het uur van Jezus' dood dat voorhangsel scheurde.

Zo is het ook met sommige herinneringen, nonkel. En daarachter ligt nog iets, iets zeer zwarts dat deze nacht in mijn hoofd bleef spoken, toen ik het hoorde. Het speelt zich af in de priesteropleiding, in 'het seminarie'.

S. zat er op zijn kamer toen K. aanklopte – een jonge priester, op zending in Azië, maar nu even terug. Hij sprak zoals iemand spreekt die te lang geen tegenspraak heeft gehoord, over wat hij zich permitteerde, over wat daar kon, met adolescenten. *Locker room talk*. En vreemd dat hij lachend antwoordde, toen S. opwierp dat hij daarmee moest stoppen en met de bisschop moest spreken: 'Ja maar, hij weet het.'

1 De strofen zijn ontleend aan Gerrit Achterbergs bekende 'Verzoendag'-gedicht (1905-1962), gepubliceerd in 1949. Het voorhangsel: zie Bijbel, Marcus 15:38; Matteus 27:51; Lucas 23:45.

K. toonde hem de vrijheid van ver weg, met de zending als jachtterrein en de bescherming dichtbij. Maar hij was bij S. aan het verkeerde adres. S. maakte hem duidelijk dat hij daar niets van wilde weten en zette hem aan de deur. S. maakte een afspraak bij de bisschop – wiens naam we intussen kennen.

S. wilde twee dingen, nonkel, ik zou haast zeggen: een duivels dilemma. Ofwel moest K. worden teruggeroepen, ofwel moest de bisschop dan maar een decreet uitvaardigen dat alle priesters van het bisdom seks mochten hebben. In klare taal: het is verboden en dan handhaaf je het. Of het is toegestaan en dan stop je met te doen alsof.

Eenmaal bij Vangheluwe, zakte die terug in zijn zetel, ontmoedigd. De bisschop stelde geen vragen over K. Hij vroeg niet naar het missiegebied, maar keek S. in de ogen en vroeg zacht:

‘(...) hoe keek hij?’

Hij verwees naar een tragedie, toen S. 's nachts door een vriend was gealarmeerd, omdat diens partner zichzelf het leven had ontnomen. S. had nog geprobeerd om hem los te krijgen. Tevergeefs.

En nu vroeg de bisschop dus niet naar de priester die seksueel opschepte, maar naar het gezicht van die dode: ‘Hoe keek hij? Was hij gelukkig?’

Was dit een waarschuwing? Druk om te zwijgen? Of dacht de bisschop zelf al aan de rand en trok hij S. mee naar die afgrond, zoals men iemand aan de mouw trekt, om te zeggen: ‘Zwijg, want zie wat het leven met je kan doen?’

Ik weet het niet. De fragmentatie en ongevoeligheid vallen op. Ik zal je later nog moeten uitleggen dat er een klerikale subcultuur bestaat, nonkel, dan wordt het duidelijker.

Maar voor nu: er zijn slachtoffers. En er is ook de vrijspraak van K., zo liet Google me weten, ‘bij gebrek aan bewijs’, na een klacht van een jongen uit een Vlaams college.

En zo komt bij die hele bende deze vraag terug, die vraag van Maria en Alessandro, over die gapende wonde, die begerig gapende lust:

Vergeeft God een priester wanneer hij verkracht heeft?

KLERIKALISME EN ‘GOEDKOPE GENADE’: WAAR GAAT HET MIS?

Hans Zollner, psychotherapeut, jezuïet en lid van de pauselijke commissie rond seksueel misbruik, schuift een kernoorzaak van de ontsporing toe aan de psyche van de priester zelf. Hij noemt het ‘klerikalisme’: ambtsdragers die zich zó in hun eigen beleefde toewijding wentelen dat de wereld eromheen buiten beeld raakt.

Priesters van vroegere generaties offerden veel op: een jarenlange opleiding, afstand van familie. Romantische relaties werden vervangen door platonische zuster- en broederschappen. Ze deden afstand van de kindervens, terwijl ze tegelijk het kinderrijke gezin als ware levensvorm verkondigden. De dagorde hing vast aan klokvast gebed, mis en plicht.

Kortom, iemand die zijn leven aan God wijdde, had zoveel opgeofferd uit liefde voor God, dat een priester met een verwrongen moreel-seksueel kader zichzelf altijd wel kon verrechtvaardigen. Hij had zoveel ontbeerd, dat hij nu mocht nemen wat hij wilde. Het was een beloning ‘in een relatietje’ wanneer je op de hoogste sport van de kerkelijke ladder stond en je door de mensen als eerwaarde heer werd aangesproken.

Deze monumentale hymne die de apostel Paulus rond het jaar 55 in gevangenschap schreef aan een christelijke groep in Zuid-Griekenland legt het geestelijke DNA van het christendom bloot. Ze komt later nog aan bod, nonkel, als ik het met jou zal hebben over het begrip *kenosis*, maar lees eens:

In Gods gestalte was Hij,
maar klampte zich niet vast
aan zijn gelijkheid met God.
Zichzelf heeft Hij ontledigd,
en nam de gestalte aan

van een slaaf.
 Hij werd de mens gelijk.
 En als mens gevonden,
 heeft Hij zich vernederd:
 gehoorzaam tot in de dood,
 de dood aan het kruis.
 Daarom heeft God Hem
 tot in het hoogste verheven
 en Hem de Naam verleend
 die boven elke naam is.
 Opdat in de naam van Jezus
 elke knie zich buigen zal
 in de hemel, op de aarde,
 en in de diepte,
 en elke tong belijden zal
 dat Jezus Christus Heer is.
 Tot eer van God,
 de Vader.¹

De hymne verkondigt dienstbaarheid zonder zelfverheffing: in nederigheid sluimert verrijzenis. Voor de priester betekent dat een radicale toewijding aan God en de gemeenschap, desnoods tot het uiterste. Maar dezelfde retoriek kan verblinden. Externe kritiek bevestigt dat hij de gekruisigde volgt, Christus, Hij die door de wereld werd verworpen, de onbegrepen Zoon van God met wie hij zich kan vereenzelvigen. Wie ontspoot, schernt zich af achter het idee dat hij net daardoor *deelt* in Christus' lijden. Kritiek lijkt de kroon op zijn martelaarschap, veroorzaakt door verleiding, materialisme, vrijmetselarij, maatschappelijke neergang, de vijanden van de Kerk, de vrije seksuele moraal.

Er bestaat dus een eigen logica, een spiritueel model waarbij de dader zelfs het kruiswoord kan gebruiken: 'Mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?'

¹ Bijbel, Filippenzen 2:6-11.

Zo verandert liefde voor Christus langzaam in een geraffineerde liefde voor zichzelf, met God die de dader daartoe tot dienst staat.

DE CHRISTELIJKE VERGEVING

Wat dan met de vergeving, beste nonkel?

Het verhaal van Alessandro laat zien hoe de Kerk 'vergeving' traditioneel leest: de dader kan boete doen, het slachtoffer vergeeft. Ethicus Roger Burggraeve noemt die christelijke vergeving een bijzondere vorm van geheugen. Zij herinnert anders. De misstap blijft aanwezig als litteken, maar de dader wordt losgekoppeld van zijn geweld, zodat hij een nieuwe kans krijgt en niet wordt opgesloten door het kwaad. De dader is slechts een feilbaar mens. Het kwaad blijft wat het is.

Vergiffenis zet dus geen punt, maar een komma.¹

Het christendom zet onuitputtelijk komma's. Jezus gebiedt ons onze vijanden lief te hebben en zevenmaal zeventig keer te vergeven – een open, oneindige reeks. Dat ziet er nobel uit, maar een dader kan er zo ook van uitgaan dat hij vergeven zal worden, waardoor hij de ernst van de daad ontwijkt. Wordt het zo'n automatisme, dan spreken theologen van 'goedkope genade'.

Bij Alessandro was het anders gelopen. Hij aanvaardde zijn jarenlange celstraf, en had zijn kwaad en zijn onrecht erkend door wat we vandaag 'een feedbackmechanisme' zouden noemen: justitie, een visioen, een bezoek van de bisschop en een bezoek aan de moeder.

Bij priesters ontbreken echter vaak zulke externe correcties: parochianen hebben geen procedure om hun pastoor te evalueren en een hiërarchisch functioneringsgesprek bestond niet. Wie zich door God geroepen weet, meent tenslotte aan geen sterveling rekenschap te hoeven geven.

¹ Ten Hooven, 2014.

INSTITUTIONEEL ONVERMOGEN

In uitzonderlijke strafsituaties legt een gewijde persoon rekening af aan God én aan zijn bisschop of religieuze overste, die op zijn beurt weer deel uitmaakt van een hogere hiërarchische keten. Maar draait die keten wel zo soepel?

Het kerkinstituut beschikt eenvoudigweg niet over de schaal en middelen om zijn bisschoppen systematisch op te volgen. Wereldwijd telt de Rooms-Katholieke Kerk ruim 5.300 bisschoppen; enkel de paus kan hen formeel tot de orde roepen. Daarbovenop komt een ongetelde waaier aan religieuze congregaties, elk met eigen lagen van bevoegdheid.

Bisschoppen zijn divers, wat wil zeggen dat ze niet altijd met elkaar kunnen opschieten, zelfs binnen één land. Kardinalen bekritisieren de paus, priesters doen niet wat de bisschop zegt en het Vaticaan is onderbemand om dat alles te managen. Een kerkelijk proces kan! Maar het duurt zeven jaar en niemand weet er iets van tot het verdict is gevallen.

Dit structurele onvermogen heeft ook diepere, historische antecedenten. Bij het lezen van het gruwelijke boek *Sans loi ni foi* van de Franse historica Agnès Desmazières, bekruipt je het gevoel dat de onderzoeksjournalistiek van vandaag, zoals ‘Godvergeten’, eigenlijk niets nieuws brengt. In de tweede helft van de negentiende eeuw was dit al een gedocumenteerd, intern actiepoint in de Kerk. Er werden hierover drie instructies gepubliceerd, die de bisschoppen erop wezen dat ze dergelijke dossiers mochten overdragen aan Rome. Zodoende liggen in de archieven van het Vaticaan al vanaf het begin van de twintigste eeuw vele honderden dossiers, voornamelijk gelinkt aan seksuele grensoverschrijding in de context van de biecht.¹

De setting is daarbij haast ritueel ontworpen voor discretie: het biechtgesprek was sinds het zestiende-eeuwse Concilie van

Trente voor elke gelovige minstens één keer per jaar verplicht. Vele klachten betroffen situaties waarbij de priester zijn positie misbruikte voor, tijdens of na het sacramentele gesprek, dus in een moment van maximale ongelijkheid, vertrouwen en isolatie. Er werd bovendien vastgesteld dat er reeds in de priesteropleiding een grote laksheid was met betrekking tot ‘de kuisheid’, en dat de problemen ook te wijten waren aan een te grote familiariteit tussen priester en biechteling.

Desmazières wijst erop dat begin twintigste eeuw ongeveer een derde van alle dossiers die binnenkwamen bij ‘het Heilig Officie’ (het toenmalige leerstellende orgaan), gelieerd was aan zulk seksueel wangedrag. Deze meldingen kwamen uit verre missionaire gebieden, maar ook uit dorpen en kloosters in Europa zelf. Spanje en Italië voerden de lijst aan. België was geen uitzondering. In sommige instellingen sprak men zelfs van ‘een epidemie’. Paus Pius X werd meteen na zijn aanstelling op de hoogte gesteld, in 1903.

Een intern spanningsveld maakte de afhandeling echter moeizaam: bisschoppen aarzelden om dossiers op te sturen, om de lokale eer niet te bezoedelen, en Rome was overbevraagd. Veel dossiers werden vertraagd, of kwamen pas op tafel wanneer de dader al overleden was. Uit schaamte, maar ook uit afkeer van de inhoud, lieten sommige bisschoppen ze liever onaangeroerd.

In die periode werkte Francesco Morano (1872-1968) in het Vaticaan. Hij documenteerde het probleem minutieus. Tussen 1909 en 1914 telde hij een gemiddelde van 172 dossiers per jaar over seksueel overschrijdend gedrag (wellicht het topje van de ijsberg). Hij drong aan op een uniforme en versnelde juridische procedure. Het werd een onderdeel van een juridisch breder, ambitieus project dat zou uitmonden in de *Codex Iuris Canonici* van 1917 – een kerkelijk wetboek naar het model van de moderne natiestaat.

Omwille van de terminologie groef men in de archieven om een typologie te kunnen opstellen van kwalijke gevallen bij clerici. Het werd: verkrachting, sodomie (toen omschreven als

¹ Voor dit historische luik zie Desmazières, 2024, pp. 12-63; *Suprema Sacra Congregatio Sancti Officii*, 1922. Deze tekst werd bijgestuurd in 1962.

‘*crimen pessimum*’), bestialiteit, burgerlijk trouwen, prostitutie, incest. Een groot probleem was dat men een goede omschrijving moest vinden voor sodomie, een begrip dat men veel ruimer wilde definiëren dan penetratie en zaadlozing.

Dit onderzoek leidde ook tot de publicatie van het document *De modo procedendi in causis sollicitationis* (1922), dat duidelijk uitlegde hoe bisschoppen moesten omgaan met gevallen van ‘sollicitatie’ – waarbij priesters de biecht gebruikten om seksuele toenadering te zoeken. Het document was het resultaat van vijf jaar werk en vijf herzieningen.

Biechtgesprekken vonden wel eens plaats aan tafel of in de sacristie, in plaats van in de biechtstoel, die ontworpen was als een veilige omgeving voor de vrouw. Maar ook daarin was er geen ‘universeel model’: soms kon de priester met zijn vingers door het rooster en betaste hij de vrouw. In sommige regio’s waren biechtstoelen niet gebruikelijk. Vanuit Rome werden daarom richtlijnen verspreid over hun bouw en gebruik.

Het document gaat dus oorspronkelijk niet over pedofilie of wat we nu seksueel misbruik noemen. De oorspronkelijke focus is misbruik van het sacrament van de biecht, met seksueel misbruik als mogelijke optie.

Toch bleven er grote problemen. Door de ‘scabreuze’ (aanstootgevende) inhoud werd het document niet via de gewone post verzonden. Het moest door een koerier of met de diplomatieke post van de nuntiatuur worden bezorgd, in een gesloten omslag, en werd bewaard in geheime archieven. De opvolgers waren zodoende niet op de hoogte. Veel bisschoppen ontvingen het nooit. En wie het wel ontving, wilde het soms niet openen of lezen. Of las het diagonaal, met rode oortjes.

Het leidde tot wat Desmazières scherp een ‘archief van ontkenning’ noemt: een cultuur waarin de Kerk enerzijds uitgebreide juridische kennis opbouwde over seksueel geweld, en anderzijds alles deed om diezelfde kennis uit het zicht te houden van haar opvolgers en van de gelovigen. Wanneer gelovigen overigens gevallen van seksueel geweld buiten de biecht wilden melden,

riskeerden ze zélf vervolging, excommunicatie inbegrepen. De vrouw, Eva, had de priester verleid.

Sommige canonisten verdedigden nochtans dat melden wel degelijk toelaatbaar was ‘op grond van de natuurwet’. Het juridische kader rond het biechtgeheim stond echter voorop: hoe kon je verkrachting melden als die plaatsvond tijdens de biecht – een sacramentele handeling die absolute geheimhouding vereist? Het was bovendien voor de gelovigen ook heel moeilijk om zich hierover in de volkstaal adequaat en ‘kuis’ uit te drukken. Een melding moest in zedelijke bewoordingen gebeuren.

Het document legt bovendien een streng zwijggebod op aan iedereen die betrokken is: slachtoffers, getuigen, kerkelijke rechters, aanklagers. Schending kon zelfs excommunicatie opleveren. Dit element bleef cruciaal in de latere kritiek op de kerkelijke behandeling van misbruik.

De procedure wilde het sacrament beschermen tegen publieke schandalen. De ironie is dat precies die sacramentele logica zich later tegen de Kerk zelf keerde.

Dat de Kerk hierbij niet vanuit het slachtoffer vertrok, blijkt ook uit paragrafen waarin misbruik van minderjarigen juridisch op hetzelfde niveau werd geplaatst als sodomie en bestialiteit, en alles in één adem als homoseksualiteit werd beschouwd. Alles werd gewoon samen gegooid, omdat de seksuele handeling op zich nauwelijks werd geanalyseerd. De Kerk wilde zonde classificeren – niet het trauma van het slachtoffer analyseren.

Tegen de achtergrond van groeiende antiklerikale kritiek en nationale overheden die de macht van de Kerk wilden breken, werd de seksuele zuiverheid van de clerus echter hét morele uithangbord van het katholicisme. De priester moest het toonbeeld van kuisheid en zelfbeheersing zijn. Daarom was seksueel falen geen persoonlijke zonde, maar een publieke ondermijning van het katholieke project zelf.

Een bijzonder precair risico deed zich voor bij jonge religieuzen, meestal vrouwen, die tijdens hun spirituele vorming vertrouwden op het gezag van ervaren geestelijke begeleiders.

Tijdens retraites of vormingsmomenten vervaagde soms de grens tussen lichamelijke uitdrukkingen van mystieke ervaring en lustgedreven seksualiteit. Zo kon een priester die iemand hielp om zich te identificeren met het lijden van Christus, die fysiek gaan ‘troosten’ op een manier die grensoverschrijdend werd, terwijl het binnen de spirituele logica als zorg werd voorgesteld.

Zodra iemand onraad begon te ruiken, paste de priester een beproefde strategie toe: hij verplichtte het meisje om haar ‘zondige gedachten’ op te biechten. Daarna volgde de absolutie en daarmee was de zaak, of het kwaad, formeel uitgewist – maar niet erkend. Er mocht niet meer over gesproken worden. De focus werd verlegd van de dader naar de biechteling.

In de seculiere wereld liepen echter antiklerikale campagnes die het priesterschap systemisch verbonden met *pedoseksualiteit*. Er volgde dan ook een kerkelijke wet die incest met bloedverwanten van de eerste graad verbood, net als handelingen ‘die ingingen tegen het zesde gebod’ met minderjarigen onder de 16 jaar. Die leeftijdsgrens was overigens strenger dan in de meeste staten.

KARDINAAL DANNEELS: HOE WAS DAT MOGELIJK?

De moeizame omgang met de zuiverheid van het priesterambt blijkt ook uit een regel geformuleerd door de Belgische jezuïet en moraaltheoloog Arthur Vermeersch (1858-1936) – ook bekend voor zijn verzet tegen de Vlaamse strijd en voor het zuivere België.

Vermeersch opperde dat de biechteling geen meldingsplicht had als de dader een bisschop was: de zuiverheid van het ambt moest bewaard blijven. Liever een zondaar vrij dan het gezag bezoedeld. Vermeersch had veel invloed in Leuven en Rome, dus op toekomstige leden van de hogere kerkregionen en toekomstige leiders van de priesterseminaries. Uiteindelijk werd dit standpunt *de facto* tenietgedaan, omdat reeds verschillende van die

dossiers (met bisschoppen) in Rome te behandelen waren en de druk hierover te hoog was.¹

In het licht van recente affaires, waaronder die met Roger Vangheluwe, krijgt dit een wrang profetisch karakter. Het toont hoe men de stilte rondom bisschoppelijk wangedrag theologisch probeerde te legitimeren, tot diep in de fundamenteën van de ethiek. Dit toont ook aan dat de problemen rond seksueel overschrijdend gedrag van bisschoppen zich al lang voor de affaire-Vangheluwe voordeden en bovendien in de gehele wereldkerk – tot iets ervan uiteindelijk in Rome belandde. Want welk lijden had een dossier al achter de rug alvorens het in Rome terechtkwam, en hoeveel verhalen verdwenen in de stilte, nog vóór ze ooit de Tiber konden oversteken?

Dit detail geeft ook een antwoord op de vraag hoe het in godsnaam mogelijk was dat kardinaal Danneels – intellectueel scherp en spiritueel gevormd – zo inadequaat reageerde. Intussen is er in het publieke discours veel gezegd over de zaak-Vangheluwe en de houding van Danneels. Scherpe rapporten zoals de parlementaire commissie in België of mediaproducties als *Godvergeten* focussen echter op feiten, fouten en gevolgen; maar niet op de diepere pedagogie die deze reacties heeft gevormd.

Laten we het daarom verbinden, beste nonkel, met de moreel-theologische cultuur die door Vermeersch en zijn leerlingen in stand werd gehouden en waarbij Danneels aan de neef van Vangheluwe opperde om niet alles op tafel te gooien, suste dat nonkel toch bijna met pensioen was, vervolgens dreigde dat het publiek maken van de affaire iedereen zou treffen en verder ook het slachtoffer vroeg om de bisschop vergiffenis te schenken. Want, alsof dat nog niet genoeg was, dat de bisschop zelf ook slachtoffer was van de situatie.

¹ Desmazières, 2024, pp. 44-45; Danneels studeerde in Rome in 1954-1959. Zijn opleiding was er behoudsgezind en antimodernistisch, met colleges onder het niveau van Leuven (Mettepenningen & Schelkens, 2015, pp. 64-67).

Het was de pastoraal van discretie boven de publieke bekentenis, omdat het gezag beschermen de échte verantwoordelijkheid is – en omdat het zo geleerd was. De reflex van Danneels valt hier op. Het was de gedachtegang zoals het moet, zoals het hoort. Deugdelijk.

In die zin was er ook geen kerkelijk complot, en stelde Operatie kelk, met zelfs boringen in het grafmonument van kardinaal Mercier op zoek naar verborgen dossiers, te hoge ambities. Er was veeleer een ethisch klimaat dat ontkroond werd, en wel tot grote verbijstering van de gelovigen.

Danneels handelde precies zoals hem was aangeleerd: behoed de Kerk, laat het berouw intern rijpen, voorkom ergernis. Enerzijds het gezag zélf sacraliseren, anderzijds in een moeilijke situatie naar een consensus toewerken en het begraven in de vergiffenis. Hij wilde dat Vangheluwe ‘openlijk de biecht zou spreken tegenover de familie’. Door het echter op te nemen in het biechtgeheim, zou er niet meer over gesproken mogen worden.¹

Alleen: in de post-Vaticaan II-wereld, en zeker na het jaar 2000, botst die logica keihard op de publieke ethiek en het burgerlijk recht, op de publieke rechtvaardigheid en op de slachtofferhulp. De vergeving verdringt de gerechtigheid, de zwijgplicht wordt begrepen als een katholieke cover-up; dat heeft de generatie bisschoppen na Danneels intussen beter begrepen.²

We lezen dan ook in Danneels’ officiële biografie: ‘Ik dacht dat ik het recht niet had’ (namelijk: bisschop Vangheluwe aangeven na het gesprek met zijn neef). De oude, juridische invloed van Vermeersch bleef blijkbaar lang nazinderen, nog tot in 2010. Voor de anekdote, nonkel: in Danneels’ biografie lezen we ook dat hij als student uitmuntend was, maar zich niet voor canonieke kwesties interesseerde (en in het college in Tielt ook niet voor wiskunde – wat je kunt weten, want jij was zijn wiskundeleraar).³

1 Vangheluwe, 2023, p. 210.

2 Congregatie voor de Geloofsleer, 2001/2007/2021; Franciscus, 2019/2023.

3 Mettepenningen & Schelkens, 2015, pp. 37, 64-67, 485.

Maar Danneels had beter moeten weten.

Pas sinds 2019 bestaat binnen de Kerk een expliciete meldingsplicht bij bisschoppelijk wangedrag.

WAT DOE JE ALS HET BLOEDT?

Is élke seksuele activiteit door een geestelijke dan een onherroepelijke zonde? Een tegenstem klonk bij de dominicaan Léonard Lehu (1867-1939): die waarschuwde tegen te zware straffen voor eenmalige misstappen in het seminarie, dus bij seks tussen seminariëten. Priesterkandidaten zijn weliswaar meerderjarig, maar doorgaans werd gesteld dat een seksuele handeling hen tot verkeerd gedrag aanzette en tot nog andere deviaties zou leiden, die we zonet hebben ontmoet. Lehu pleitte echter voor een onderscheid tussen ‘jeugdzonden’ en structureel misbruik, maar zijn stem bleef een uitzondering.

En zo bevond ik me, zeventig jaar later, op een donderdagochtend in de les over Nietzsche (!), op de tweede rij met een lege stoel in de linkerhoek. Na een tijdje verplichte doch interessante lectuur uit *Also sprach Zarathustra*, werd er op de deur geklopt. Ze ging een klein beetje open. Een gesprek werd gevoerd, met de lesgever. Ik herkende de stem van Ivo.

‘Er was bloed.’

’s Namiddags werd door iemand gezegd, letterlijk in deze bewoording: ‘Hij kon niet kakken.’

Wat later, tijdens het avondeten, bevonden we ons in de statige, historische refter, tot op vandaag een ruimte doordrenkt van discipline en devotie. Onder de dertien monumentale portretten van de abten van de Duinenabdij, die streng en minzaam vanaf de muren neerkeken, klonk het leven van alledag. De grond onder ons was parket, dof glanzend van vele generaties schuifelend schoeisel. De lange houten tafels stonden in stevige rijen, meterslang en rustig. Dit was meubilair dat niet alleen de soepkommen droeg, maar ook in het vaste hout de herinneringen vasthield van

zovele generaties seminaristen. Sinds 1833 stonden ze er. Ook jij, nonkel, zat er aan tafel, in de twintigste eeuw, in de jaren dertig.¹

Kruimels op de grond. De geur van gekruide spaghettisaus warm in de lucht. Een dertigtal jonge mannen met honger klopten met een lepel op de rand van de schotel wanneer die leeg was. De besteller van dienst (beurtrol!) schoot dan in actie. Het betekende: naar de keuken, onderhandelen met de kok.

Ondertussen sloten zware deuren zich met doffe knallen. Jongens kwamen en gingen, want in de vroege jaren negentig had nog niemand een mobiele telefoon. De refter was het enige moment waarop we telefonisch bereikbaar waren. In de hal stond een binnentelefoon en als je werd opgebeld, riep iemand jouw naam luid de refter binnen. Je stond dan op, de ene trots, de andere ongemakkelijk, en verdween naar de gang. Je had er baat bij dat het even duurde; uiteindelijk werd je seminarist voor de belangrijke zaken van het leven.

Meestal was de sfeer levendig, uitgelaten, hartelijk. Maar ook kinderachtig en giechelend – alles wat mensen doen om hun verlangen om ergens bij te horen tastend op te bouwen.

Tot op een avond de deur plots openging.

We zaten halverwege het avondmaal. Er klonk gelach, iemand imiteerde Luis de Funès die een veel te grote servet in zijn boord stopt.

Een jonge Bijbelwetenschapper kwam binnen, zichtbaar overstuur. Hij wees naar iemand aan de theologentafel. De jongen stond op. Hij keek niet rond. Niemand vroeg iets. De deur viel achter hen dicht.

We zagen hem nooit meer terug.

Later hoorden we dat hij diezelfde avond moest vertrekken. Er was geen afscheid en zeker geen eucharistieviering om hem uit te zwaaien.

Besloten gemeenschappen zijn goed in gissen en zo kwam de waarheid al snel op tafel. Ivo was bij de dokter geweest met ‘een darmperforatie’ na seksuele interactie. Ik was achttien of

negentien en iemand moest mij uitleggen wat dat was. Ik herinner me nog mijn verbazing dat zoiets kon.

Maar AI antwoordt nuchter:

Een darmperforatie betekent dat er een scheur ontstaat in de darmwand, en dat is een ernstige medische noodsituatie, vaak met buikvliesontsteking tot gevolg. In medische literatuur zijn er gevallen bekend waarbij anale seks heeft geleid tot perforatie, maar dit gebeurt vooral wanneer er:

- forse kracht wordt gebruikt,
- geen of onvoldoende glijmiddel is,
- er sprake is van objectpenetratie (met voorwerpen),
- of bij zeer jonge of kwetsbare personen.

Bij volwassenen, met wederzijdse toestemming en voorzichtigheid, is het extreem onwaarschijnlijk. Maar in contexten van misbruik, dwang of medisch onbekwame omstandigheden – zoals bijvoorbeeld bij een onervaren jongere en een machtige volwassene – kan zoiets wel gebeuren.

Anale seks dus. Meer weet ik niet en ik wil het ook niet navragen, omdat de herinnering nu zwaarder weegt dan een feit dat mij niet aangaat. Maar de impact ervan is gebleven: het gevoel van broederschap dat verbleekte, en een breed gedragen onrechtvaardigheidsgevoel dat aansloot bij de moraaltheoloog van daarnet, Léonard Lehu: moest de impact van een jeugdzone dermatologisch definitief zijn?

Ik zou hier kunnen stoppen, nonkel. Maar de feiten bleven komen.

Stel je een opgetogen proclamatie voor, in de zomertuin van het seminarie. Ouders welkom. Klassieke muziek, wat bloemen, fris rood-wit linnen op tafels, daarrond de blijde gezichten van jonge idealisten met hun priester- en diakenwijdingen in aantocht. Voor mij betekende dit het einde van het eerste jaar van een rijke

¹ Denaux, 1984, p. 401.

opleiding en ook een voorlopig afscheid, want ik zou voor een tijd naar een seminarie in Leuven verhuizen.

In dat decor van dankbaarheid en toekomstverwachting stapten we naar de ouders van Bernard. De vader – fier, maar diep aangeslagen – zei nog herhaaldelijk: ‘Meneer, ik denk niet dat mijn zoon zó is.’

Zij hadden gehoord dat hun zoon niet langer welkom was.

De puzzelstukken kwamen in de loop van de avond bijeen. Bernard had de nacht ervoor op de kamer van Ivo gezeten. Ze hadden samen Verboden Vrucht gedronken, het zware bier dat het goed deed in onze seminariekoelkast (want de naam bleef grappig). Ivo was dronken geraakt. Bernard wilde hem niet alleen laten. Hij had hem in bed gestopt en was vertrokken. Dát bleef hij herhalen, rood aangelopen, snikkend, met vele tranen in zijn ogen. Maar blijkbaar herinnerde Ivo zich iets: iets wat, volgens hem, Bernard met hem had gedaan.

Bernard moest vertrekken. Ivo kon blijven, opnieuw. We vroegen waarom, maar kregen geen antwoord.

De grote onrechtvaardigheid sloeg hard in. In horten en stoten vertelde ik dit thuis aan een goede katholiek (ze bestaan!), een beenhouwer die achter mijn rare levenskeus stond. Hij kon zijn oren niet geloven. Wat voor gemeenschap was dit, waar je je zonen aan toevertrouwt en je hen daarna zonder boe of ba terugkrijgt?

Wat wij seminaristen echter onthielden: toen we eerder dat jaar, en de jaren nadien, allen om beurt, bij de bisschop moesten verschijnen, bleef Ivo ongewoon lang binnen. Tien minuten werden enkele kwartieren. Wij zaten te wachten, we zuchtten en fluisterden: ‘Wat vertelt hij daar toch allemaal?’ En een enkeling: ‘Wat gebeurt daar toch?’

In de kamer.

Pas jaren later, toen bisschop Vangheluwe de krantenkoppen haalde, begreep ik het beter. En daarom kan ik, beste nonkel, de gordijnen niet dichtdoen. We hadden het gewoon niet durven benoemen, en hoe zou het ook? Het ging in onze hoofden nog om incidenten en persoonlijke drama’s; niet om systemen en patronen.

Het gaat mij niet om de personen, van wie ik oprecht hoop dat iedereen, meer dan dertig jaar later, alle geluk heeft gevonden. Maar ik moet hier zeggen wat mij toen al begon te dagen: in besloten gemeenschappen bestaat geen transparante rechtspraak. Er zijn onuitgesproken vermoedens. Er is loyaliteit. Maar daaronder ligt een logica van bescherming en verwijdering, van wie mag blijven en wie moet verdwijnen.

Dit verhaal handelt over jongvolwassenen die hun seksualiteit verkenden, soms onhandig, soms met schaamte achteraf. We waren achttien, negentien jaar oud, kleine pionnen in een besloten wereld, op zoek naar God en ‘goede dingen doen voor de medemens’. Er waren wel roddels en flauwe grapjes (‘Kom eens naar mijn kamer’). Domme studentenklap. Maar achteraf gezien: zeer bitter, nu ik de historische diepte zie.

De onderliggende kwestie is van een andere orde. Wie verdwijnt? Wie blijft? En waarom? Wanneer grijpen opleidingsverantwoordelijken in? Wanneer trekt iemand een grens tussen seksuele verkenning en ontsporing, die later, in het professionele leven, een eigen leven kan leiden, wanneer er geen sociale correctie meer volgt?

Want wie zou dat ook doen? Je bent priester.

Ik heb overigens nooit meer Verboden Vrucht willen drinken.

OFFERTORIUM

De schapen zal Hij plaatsen aan zijn rechterhand, maar de bokken aan zijn linker. Dan zal de Koning tot die aan zijn rechterhand zeggen: Komt, gezegenden van mijn Vader, en ontvangt het Rijk dat voor u gereed is vanaf de grondvesting der wereld.

Want Ik had honger en gij hebt Mij te eten gegeven.

Ik had dorst en gij hebt Mij te drinken gegeven.

Ik was vreemdeling en gij hebt Mij opgenomen.

Ik was naakt en gij hebt Mij gekleed.

Ik was ziek en gij hebt Mij bezocht.

Ik was in de gevangenis en gij zijt tot Mij gekomen.
Ik was kwetsbaar en gij hebt Mij misbruikt.
(Mt 25: 33-36)¹

SCHAAMTE, SCHANDE, VERTROUWENSBREUK

Nonkel, ik wilde spreken over de liefde voor God en de christelijke vergiffenis. We hebben geleerd hoe onthutsend het is dat de Kerk wel van gelovigen vergeving vraagt, maar zelf slechts beperkt bereid bleek om boete te doen en verantwoordelijkheid te erkennen voor structurele fouten.

Hoe ging het verder met de dossiers van kindermisbruik? De Vlaamse Kerk toont vandaag tekenen van morele verantwoordelijkheid, al groeide het inzicht stap voor stap. De bisschoppen hebben druk gezet op Rome om duidelijk te spreken én te handelen. Enkele tientallen geestelijken zijn tot de lekenstaat teruggebracht; er ligt een actieplan met een jaarlijks verslag. In december '25 kwamen daar nieuwe maatregelen bij. Iedereen die binnen de Belgische Kerk werkt, volgt voortaan een verplichte vormingscursus rond seksualiteit en grensoverschrijdend gedrag, zowel leken als gewijden. Wie met jongeren wil werken, moet een uittreksel uit het strafregister voorleggen (in Vlaanderen al van kracht) en wie verdacht of veroordeeld is (geweest) voor een zedenfeit, is verplicht om dat te melden.

Een fonds werd opgericht, in het kielzog van de eerste parlementaire onderzoekscommissie uit 2010-2011. Stichting Dignity bepaalt het bedrag van de schadeloosstelling, maar past geen 'parallele rechtspraak' toe en komt alleen tussenbeide in gevallen waarin de feiten wettelijk verjaard zijn. De vergoeding wordt uiteindelijk verhaald op het bisdom of de congregatie waar het misbruik plaatsvond. Dit bedrag wordt dan teruggevorderd van de vermeende misbruiker, maar vaak is die al overleden of

onvermogen. In 2026 kondigde Annelies Verlinden, federaal minister van Justitie, aan dat ze dit systeem wil verankeren in een wettelijk kader, binnen het bestaande Fonds voor Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden, met een specifiek luik voor slachtoffers van verjaarde feiten, zowel binnen als buiten de Kerk.

Voor Nederlandstalige celibatairen vertaalde de rector van het Brugse Grootseminarie het boek van John Mark Falkenhain, benedictijn én klinisch psycholoog, dat een vormingsmodel biedt voor al wie ongehuwd wil zijn 'omwille van het koninkrijk der hemelen'. Het celibaat is uiteraard een van de meest opvallende aspecten van een priester. Maar zoals ons verhaal met Ivo liet zien: je moest er gewoon voor kiezen en het vervolgens ook doen, rolmodellen had je niet.

Falkenhain pleit voor een vorming tot emotionele intelligentie en seksuele taal. Daarbij horen: passende grenzen leren stellen, omgaan met seksuele aantrekking zonder paniek of ontkenning, en het onderscheid tussen alleen-zijn en eenzaamheid, wanneer een mens 'afziet van genitale seksuele expressie'. Eigenlijk is het boek evengoed interessant voor niet-celibatairen, want vele kwesties kom je ook in een relatie tegen. Hadden wij dit maar gehad op het seminarie, nonkel! Het biedt opleidingsverantwoordelijken methodes om te kunnen screenen op maturiteit, iets waar ik als achttienjarige ongetwijfeld voor gezakt was.¹

Over mannelijkheid en priesterschap als subcultuur spreek ik jou later nog wel, nonkel, in augustus, maar dit werk maakt alvast één omkering mogelijk. Niet het celibaat op zich hoeft iemand seksueel te verwringen. Soms wordt die keuze net gemaakt om verleiding te controleren – en komt het verlangen later als een boemerang terug. Kiezen voor celibaat kan dan compulsief gedrag worden: een strategie 'om niet aan die dingen te denken' of 'die zal helpen om te stoppen met masturberen'. Alsof verlangen louter

¹ Zechmeister, zoals vermeld in Boeve, 2024, p. 268.

¹ Falkenhain, 2023.

een drift is, iets dat je met voldoende geestelijke wilskracht en spiritualiteit zult kunnen afknijpen.

Maar een jongen die twintig is, heeft een kerncentrale in zijn lijf – zoals een jonge priester ooit zei. En er dit aan toevoegde:

Dat wil zeggen dat je geen relatie en geen seks mag hebben, maar wat moet je daar nu mee gaan doen? Dat kom je sporadisch te weten in een conferentie die gegeven wordt, die heel algemeen is, die zeker nooit vanuit de eigen beleving van een prof of een begeleider vertrekt. Dat wordt stilgezwegen en je bent er concreet genomen niks mee. En als je daar vragen rond stelt, merk je – en nu ga ik het heel scherp stellen – dat heel wat proffen daar zelf niet klaar mee zijn, rood worden en beginnen te zweten en op hun ongemak zijn en zeggen: ‘Maar we hebben een heel mooi boekje van Anselm Grün hierover, je moet dat eens lezen.’ Dat is natuurlijk geen antwoord op je vraag. Ik heb dat ooit heel scherp gezegd en er geen antwoord op gekregen: ‘Kan er mij nu alstublieft iemand uitleggen: dat celibaat, hoe ga je daar nu mee om? Als de hormonen bij wijze van spreken uit mijn oren schieten, een gast van in de twintig, je zit in je bloeiperiode, wat moet je daarmee doen? Moet je dan masturberen tot het einde van je dagen? Wat doe je daar nu mee?’ Ik heb daar dus nooit een antwoord op gekregen.¹

1 Vandezande, 2010, bijlage XLVI–XLVII. Het getuigenis wordt bevestigd op p. 69, noot 313, door een interview met de rector, die verklaart dat ‘op de eerste plaats de seminarist hiervoor zelf verantwoordelijk is’, en ‘daarnaast zijn de verschillende milieus waar de priesterkandidaat mee in aanraking komt ook verantwoordelijk’, en ook ‘iedere vorming, ook de priesterlijke, is uiteindelijk zelfvorming’, ‘naast de werking van de Heilige Geest’. Dat zijn opmerkelijke woorden in een vormingsinstelling die jonge mensen in alle andere opzichten met een zeer geritmeerd, haast kloosterlijk regime nauwgezet volgde, maar hen op dat diepmenselijke punt uiteindelijk aan henzelf overliet. De taal klinkt spiritueel, maar onttrekt de concrete problematiek aan institutionele verantwoordelijkheid.

Dit was iets in de jaren 2000. Ik herken het voor honderd procent voor 1993.

En verder past hier alleen een witregel.

Voor priesters in functie komt er, naar Frans voorbeeld, een *celebret*: een digitale pas die door het bisdom wordt uitgereikt om de Mis te mogen vieren. Het moet priesters met een geschiedenis van misbruik verhinderen om een functie uit te oefenen. De maatregel kwam er nadat in mei 2024 in het aartsbisdom Mechelen-Brussel ongewenste namen op de kieslijst voor de priesteraad stonden.

En dan in Rome. Paus Leo XIV schudde in 2025 de hand van de Peruaanse onderzoeksjournalist Paola Ugaz, die jarenlang geïntimideerd werd omdat ze misbruik binnen een katholieke organisatie aan het licht probeerde te brengen. Hij had haar (volgens Ugaz) achter de schermen altijd steun geboden. Ook Hans Zollner had al in 2012 en 2020 hierover positief contact met (toen nog) Robert Prevost.

Tegelijk duiken nieuwe dossiers op, onder meer rond gedwongen adopties, waardoor de last telkens zwaarder wordt. De feiten zijn oud, maar worden daardoor niet minder feiten.¹

De nasmaak blijft wrang, omdat de maatschappelijke woede allang niet meer alleen een antiklerikale afrekening is. Ze hoort ook, denk ik, nonkel, bij een gelovige rouw: rouw om een moreel gezag dat zichzelf ongeloofwaardig heeft gemaakt en daarmee God zelf heeft vergiftigd.

Dat werd pijnlijk zichtbaar tijdens het pausbezoek van september 2024. Franciscus kwam naar België op uitnodiging van de jubilerende KU Leuven, maar de universiteit wilde bij dat bezoek de Kerk ook kritisch benaderen. In het kasteel van Laken benoemde premier De Croo de diepe vertrouwensbreuk die de

1 In 2024 vonden 140 van de nieuw gemelde klachten over ‘seksueel misbruik in een pastorale relatie’ (85%) meer dan 34 jaar geleden plaats, waarvan 66 (40%) meer dan 54 jaar geleden; 15 misdrijven (10%) dateren van na 2000 (bron: *Jaarrapport van de Katholieke Kerk in België 2024*, p. 97).

misbruikschandalen hebben geslagen in de Belgische samenleving. De paus week af van zijn tekst en herhaalde het Italiaanse woord *vergogna* (schaamte en schande).

Maar op de terugvlucht naar Rome gaf de paus de Belgische bevolking een koekje van eigen deeg, door abortusartsen ‘huurmoordenaars’ te noemen. De aandacht verschoof daarmee razendsnel: weg van de eigen schuld en verantwoordelijkheid naar een andere morele strijd. Velen, Belgen én katholieken, begrepen die combattieve taal uit de sloppenwijken niet en voelden zich beledigd. Het leidde opnieuw tot een golf van verzoeken tot ontddoping. Impliciet, en hopelijk onbedoeld, zit in zo’n woordkeuze ook een gevaarlijke suggestie: wat doe je met een ‘huurmoordenaar’, als je het woord ernstig neemt? Gelukkig bleef het bij verontwaardiging en kregen we hier geen christelijk geïnspireerd geweld tegen artsen, zoals dat in de Verenigde Staten wel is voorgevallen.

Hoe dan ook, nonkel: zowel de Kerk als haar critici blijven elkaar instrumentaliseren. De voorganger van Franciscus, paus Benedictus XVI, stelde: ‘De liefde voor de zondaar moet in evenwicht zijn met de liefde voor het slachtoffer, en dat kan wanneer de zondaar op een aanvaardbare en aangepaste manier wordt bestraft.’ Maar deze gedachte, vond hij, was verduisterd omdat in de jaren zestig de Kerk die opkwam voor recht, een Kerk van liefde moest worden. Over die horizontalisering heb ik het in de volgende hoofdstukken met jou, nonkel, maar hier gebruikte Benedictus de beladen dossiers om zijn eigen irritatie over een kerkbeeld te kunnen uiten. Benedictus stelde echter dat het strafrecht tot de jaren vijftig wel werd toegepast – we weten intussen dat dit niet klopt.¹

Hij heeft ook elders de crisis sterk verbonden met de revolte van de jaren zestig en een mentaliteitsverschuiving rond moraal. We zullen later nog zien hoe obsessief hij hierin handelde. De misbruikdossiers hanteerde hij, zo lijkt me toch, veeleer als

een bewijsstuk in zijn maatschappijkritiek dan als een oproep van Christus tot handelen. Ook hier geldt: ik was zwak en gij hebt mij misbruikt.

Sommigen blijven in de Kerk, zowel slachtoffers als daders, omdat zij in deze gemeenschap nog een horizon van verzoening menen te zien. Velen spreken zich nu pas uit. Toch verzetten ook heel sterke armen niet de rots waarop Rome is gebouwd. Na een jarenlange inzet gooide Hans Zollner de handdoek in de ring. Op pauselijk bevel werd zijn commissie opgeslorpt door het Dicasterie voor de Geloofsleer, zonder helder mandaat of werkplan. Was het behoud van institutionele controle belangrijker dan gerechtigheid voor de slachtoffers?

De lelies worden bruin aan de rand. Het defensieve gelijk krijgen lijkt opnieuw de overhand te nemen, ten koste van schaamte en zorg.

1 Benedictus XVI & Seewald, 2011, p. 41.